

Eines per a la gestió de la terminologia en un entorn universitari multilingüe

Marta Grané

Cap de projectes de l'Àrea de Recerca Sectorial
TERMCAT, Centre de Terminologia

1. Introducció

En la meua intervenció parlaré del multilingüisme circumscrit a l'àmbit de la terminologia. Plantejaré unes reflexions generals que parteixen de la pràctica, en aquest cas, al TERMCAT, Centre de Terminologia, que és la realitat que conec i que entenc que és el que se'm demana de compartir en aquesta jornada.

Així, en primer lloc, faré unes consideracions sobre la gestió del multilingüisme en el treball terminològic: sobre les raons, la posada en pràctica i alguns resultats d'aquest treball; i, en segon lloc, presentaré una eina de gestió de terminologia multilingüe d'accés lliure i gratuït que el TERMCAT té previst de posar a disposició de tots els usuaris per mitjà del seu lloc web en un termini breu de temps, i que crec que en un auditori com el d'aquesta jornada pot tenir aplicacions interessants.

2. El treball terminològic multilingüe

El TERMCAT té com a missió garantir el desenvolupament de la terminologia en llengua catalana mitjançant la creació contínua d'eines i de recursos innovadors i de qualitat, amb un diàleg permanent amb els usuaris, per a contribuir al progrés general d'aquesta llengua en tots els àmbits socials. Tot això, en un context global determinat per la societat del coneixement, la diversitat i el multilingüisme.

Voldria enfocar l'atenció en dos elements de la missió. En primer lloc, la implicació dels usuaris. En aquest col·lectiu, un dels grups més importants entre els provinents dels sectors especialitzats és el professorat universitari, que intervé en diferents

fases del treball terminològic: com a detector de necessitats terminològiques, com a assessor en el treball (delimitació de conceptes i validació de denominacions) i com a difusor de la terminologia entre el col·lectiu dels estudiants, amb el suport dels serveis lingüístics universitaris. En segon lloc, el multilingüisme com a marc de treball i factor de l'entorn que convé tenir en compte en la planificació estratègica, tot i que el nostre objecte primer de treball sigui la terminologia en llengua catalana. En les anàlisis que s'han fet d'aquest factor, s'ha vist que el multilingüisme té dues cares, i que es pot percebre com una oportunitat (pels valors intrínsecs de la diversitat, la riquesa cultural, el respecte envers totes les llengües i els seus parlants) i també com una amenaça (considerant els perills del multilingüisme sense gestió anticipativa; per exemple, restringit a les llengües amb estat).

2.1. Quina és la materialització d'aquesta missió, pel que fa al multilingüisme, en el treball terminològic ordinari?

D'una banda, en les fases de recerca terminològica, és a dir, en la resolució de consultes dels usuaris, en l'elaboració de lèxics i també en la recerca amb propòsits de normalització terminològica, sempre es té en consideració diverses llengües, principalment pel que fa a fonts de consulta (obres terminològiques i textos especialitzats), que són, a més del català, generalment el castellà, el francès i l'anglès.

De l'altra, en les fases de concreció dels resultats d'aquests treballs, és a dir, en la confecció d'una fitxa terminològica que es difondrà per mitjà del Cercaterm (el servei de consultes en línia), en la publicació d'un diccionari o en l'informe sobre un terme normalitzat, s'inclouen habitualment denominacions també en les quatre llengües esmentades.

2.2. Quines són les raons que justifiquen aquest treball multilingüe?

De manera general, per l'essència mateixa del treball terminològic i la vinculació que té (no exclusiva però sí molt important) amb el treball de traducció, la condició de multilingüe és inherent a la terminologia, ja que sorgeix de la necessitat de compartir el coneixement especialitzat, més enllà de fronteres lingüístiques.

De manera particular, podem enumerar unes quantes justificacions de la pràctica terminològica multilingüe:

1) En primer lloc, perquè durant la recerca encaminada a recollir o fixar una noció en català, es despleguen un seguit d'estratègies lingüístiques i es posen en joc un seguit de criteris terminològics, morfològics, semàntics... que s'enriqueixen i donen més perspectiva amb la consideració de codis lingüístics altres que el català. Per exemple, a l'hora de fer una proposta catalana per a qualsevol concepte, es tenen molt presents les solucions que han adoptat les altres llengües romàniques, amb les quals el català comparteix molts trets lingüístics.

2) En segon lloc, perquè no es pot ser aliè a les opcions terminològiques de les llengües amb què s'està en contacte, per raons sociolingüístiques. Per exemple, en la valoració de les possibilitats d'implantació d'un neologisme s'han de considerar, al costat de criteris estrictament lingüístics, criteris pragmàtics.

3) En tercer lloc, perquè, malauradament, la llengua de moltes de les fonts de consulta (les obres especialitzades dels diversos àmbits del coneixement, base per al treball terminològic) i la de comunicació entre els experts no és el català.

4) En quart lloc, perquè els plantejaments i dubtes de molts usuaris de la terminologia parteixen d'una forma lingüística no catalana; i és imprescindible, doncs, que les fitxes d'una base de dades o les entrades d'una publicació incloguin les denominacions en diverses llengües per a un mateix concepte, per a facilitar-hi l'arribada des d'altres llengües.

5) En cinquè lloc, per les necessitats que deriven del desenvolupament de la tecnologia lingüística: eines de traducció assistida, eines de traducció automàtica, reconeixadors d'escriptura... En aquests casos és indispensable disposar de corpus terminològics paral·lels multilingües.

6) I, finalment, perquè per a l'intercanvi de processos i mètodes de treball en l'àmbit global del treball terminològic, necessari per al progrés general d'aquesta disciplina, és útil disposar de criteris i productes en llengües d'ús més massiu.

3. Eines de gestió de terminologia: un gestor de terminologia d'accés lliure

El TERMCAT disposa des de fa anys d'un gestor de terminologia dissenyat específicament per a tractar la terminologia de manera integrada, automatitzada i compartida, el qual permet una recerca terminològica de qualitat i en més d'una llengua.

El Gestor de Terminologia del TERMCAT (GdT) fou creat *ad hoc* per a atendre les necessitats metodològiques específiques del centre i donar-hi resposta, de manera

que l'atenció del terminòleg es pugui focalitzar en les qüestions de contingut, no de forma, de les fitxes terminològiques que gestiona.

Aquest Gestor de Terminologia està connectat actualment amb la base de dades terminològica del TERMCAT, allotjada en servidors situats físicament als nostres locals, de manera que només és possible treballar-hi amb una vinculació directa en el cabal d'informació terminològica del nostre centre.

Conscients de la demanda de diversos sectors de poder disposar d'un gestor de terminologia per a usos propis, el TERMCAT està acabant de desenvolupar un gestor de terminologia, d'accés lliure i gratuït, que es posarà a disposició del públic en general per mitjà del lloc web del nostre centre. Aquest futur gestor, dins l'entorn universitari, podrà ser útil:

- En el suport a la recerca terminològica multilingüe que dugui a terme un estudiant o estudiós de qualsevol disciplina científica o tècnica.
- En el suport a la recerca terminològica multilingüe que hagi de dur a terme un servei lingüístic universitari, amb finalitats de gestió i sistematització d'usos lingüístics diversos.
- En general, per a la gestió de qualsevol treball que inclogui la necessitat de compilar i sistematitzar nocions d'un àmbit d'especialitat concret en diferents llengües simultàniament.

3.1. *Generalitats del GdT*

La unitat de treball del GdT són les fitxes terminològiques, que es poden agrupar, al seu torn, en diccionaris.

És rellevant de fer ressaltar que tota la informació sobre un mateix concepte es recull en la mateixa fitxa terminològica: denominacions en diferents llengües (incloent-hi remissions a abreviacions, sigles...), definicions en diferents llengües, notes, contextos d'ús...

El gestor permet un tractament multilingüe de la informació, de manera que qualsevol denominació en qualsevol llengua pot ser la clau d'ordenació d'un diccionari.

També permet la gestió de les dades des de la fase inicial d'un projecte, ja que es pot fer una gestió integrada de l'arbre de camp associat al diccionari objecte de treball. Es pot elaborar en el GdT mateix i assignar cada fitxa a la branca que li correspon. Igualment, és útil des de l'inici del buidatge o de l'alimentació de les fitxes, ja

que no té restriccions denominatives en una llengua en concret en fer altes de fitxes: permet crear una fitxa només amb una única denominació (en la llengua que sigui).

Un cop establerta la connexió amb l'eina, l'usuari ha d'indicar el conjunt de fitxes amb què vol treballar (en el cas que ja hi hagi hagut una alimentació prèvia), agrupades en un diccionari; a partir d'aquest punt, l'usuari pot navegar pel conjunt de fitxes d'actuació disposades en ordre alfabètic segons la denominació principal de la llengua d'ordenació del diccionari al qual pertanyen.

Per defecte, les fitxes es mostren en el mode d'edició, però també es poden visualitzar en el mode de consulta. La pantalla d'edició recull totes les funcions necessàries per a accedir a tots els camps d'informació relatius a una fitxa o modificar-los. Les funcions dels menús més utilitzats tenen un botó equivalent en la barra d'eines i una combinació de tecles equivalent.

3.2. *Descripció de la fitxa del GdT*

Els elements de la fitxa del GdT són fruit d'una tria basada en l'experiència del treball terminològic. L'eina disposa de múltiples opcions de personalització i els camps presentats per defecte són una proposta de treball; però, en qualsevol cas, l'obligatorietat d'emplenar alguns camps, o si més no el seguiment d'un recorregut guiat, fa que s'hagi de ser metodològicament més rigorós que no pas si es treballa en una plantilla de camps lliures.

3.2.1. Denominacions

El bloc d'informació sobre les denominacions conté totes aquelles que facin referència al concepte que estem tractant, independentment de la llengua o la jerarquia.

Per a cada denominació es recull:

- la indicació de llengua corresponent, que se selecciona d'un desplegable que inclou les llengües associades al diccionari de treball;
- la marca de ponderació, una xifra que dóna informació de la naturalesa de la forma lingüística (normativa, normalitzada, en estudi, revisada, etc.);
- la grafia de la denominació, en format de text enriquit;
- la categoria gramatical, també seleccionada d'un desplegable;

- la jerarquia entre les denominacions d'una mateixa llengua (terme principal, sinònim complementari, sigla...);
- les fonts, per mitjà d'un codi (obra lexicogràfica, obra terminològica, obra especialitzada, font associada a una persona...).

3.2.2. Definicions

El bloc d'informació sobre les definicions pot contenir totes aquelles que facin referència al concepte que estem tractant, independentment de la llengua. Cada definició porta associada la indicació de llengua i també la font on es documenta.

3.2.3. Notes

En les notes s'inclouen habitualment informacions que seran publicades però que no tenen lloc dins d'una definició terminològica, com ara informacions complementàries, exemplificadores, sobre usos lingüístics o matisos semàntics, etc.

Com en el camp de la definició, el bloc associat a les notes inclou la indicació de llengua i també la font on es documenta.

3.2.4. Observacions

Aquest camp permet a l'usuari d'incloure observacions associades a la fitxa, que generalment no seran després part de la informació publicada o d'accés extern.

3.2.5. Àrea temàtica

El camp d'àrea temàtica mostra totes les àrees (codi i descripció) que té associades el diccionari al qual pertany la fitxa.

3.2.6. Context

Es tracta de fragments literals, extrets durant el buidatge, a l'entorn de la denominació seleccionada, que poden proporcionar informacions diverses sobre el concepte, com ara els usos lingüístics, i que generalment serveixen, durant les fases de treball, com a font per a la compleció de les informacions de la fitxa.

3.3. *Descripció de les opcions de gestió dels menús del GdT*

Tot seguit descriurem a grans trets els principals menús i formularis que constitueixen el Gestor de Terminologia, als quals tenim accés mitjançant els menús existents en les pantalles i, en alguns casos, mitjançant els botons de les barres d'eines o una combinació de tecles.

3.3.1. Diccionari

Aquest formulari ens permet crear un nou diccionari, establir-ne les propietats generals i consultar-les posteriorment i seleccionar un diccionari de treball entre els existents.

Igualment, permet assignar les llengües que farà servir un diccionari determinat, i establir-ne l'ordre de prioritats.

I, finalment, és el suport per a la creació o l'edició de l'arbre de camp d'un diccionari, la representació arbòria de les àrees temàtiques d'un diccionari, amb la jerarquia corresponent. Aquest formulari recull el conjunt d'àrees temàtiques que té associades cada diccionari i els codis d'àrea que les representen, i que es poden assignar a les fitxes del diccionari corresponent.

3.3.2. Treball terminològic

El menú associat al treball terminològic permet diverses opcions de gestió de les fitxes.

Es pot donar d'alta una fitxa nova, donar-ne de baixa una d'existent o afegir informació, o modificar-la, en qualsevol camp de la fitxa.

També hi ha la possibilitat de mostrar un índex de les denominacions principals de les fitxes existents en un diccionari, juntament amb la indicació d'àrea temàtica. L'índex ens permet disposar d'una visió global del contingut d'un diccionari, a través de la llista esquematitzada de la totalitat de les denominacions en la llengua principal del diccionari a què pertanyen les fitxes seleccionades.

A aquest índex se li poden aplicar diversos filtres, fent una cerca per una àmplia gamma de criteris segons la grafia de les denominacions, les definicions i les notes; i també segons la llengua, l'àrea temàtica, la jerarquia, la categoria i les fonts. Tots aquests criteris no són excloents.

L'índex és també un mecanisme de navegació pel conjunt de fitxes d'actuació, ja que permet seleccionar una denominació i accedir a la fitxa que la conté.

D'aquesta manera, es poden aplicar múltiples criteris de selecció i crear subconjunts de fitxes d'actuació.

3.3.3. Personalització

El gestor té un ampli marge de personalització. Disposa d'un seguit de taules, lligades als desplegable d'alguns camps de la fitxa, en què es poden editar els elements que es mostraran, entre d'altres, com a fonts, categories, jerarquies, marques de ponderació i indicadors de llengua.

L'objectiu d'aquest formulari és que cada usuari pugui personalitzar el GdT segons les necessitats de treball o segons les preferències personals, i així agilitar els processos de creació i de modificació de la informació en la base de dades.

3.3.4. Informes

Els llistats són els informes que presenten detalladament la informació terminològica recollida en els diccionaris. Aquests informes estan orientats a exportar informació de la base de dades per poder disposar-ne, en paper o en suport electrònic, i poder-la emmagatzemar o enviar.

El GdT ens permet llistar qualsevol conjunt de fitxes d'actuació. La informació d'un llistat, que pot ordenar-se de manera alfabètica o temàtica, es presenta organitzada en fitxes conceptuals. El gestor ens permet triar concretament quins seran els atributs mostrats per a cada fitxa i generar índexs per a cadascuna de les llengües de treball.

El llistat, generat en Word, es pot desar per a ser recuperat posteriorment i, per exemple, ser imprès o enviat a impremta. Així mateix, es pot modificar el llistat generat i retocar-ne la presentació, tot i que els llistats ja es generen a partir de diversos models de presentació definits d'acord amb els estàndards del TERMCAT i, per tant, són aptes per a l'edició sense necessitat de retocs.

Pel que fa a les estadístiques, l'aplicació ofereix a l'usuari la possibilitat d'obtenir estadístiques de l'existència de fitxes i denominacions, àrees temàtiques i fonts. El resultat és una llista de paràmetres i la xifra resultant corresponent.

3.3.5. Eines

Finalment, el GdT disposa d'eines d'importació i exportació de dades. Tot i que l'eina està concebuda principalment per a un treball autònom, la transferència d'informació cap al GdT del TERMCAT està prevista.

Per acabar, podem resumir a grans trets les funcions d'aquesta eina de treball:

- Organitzar la informació en fitxes conceptuals.
- Fer altes o baixes de denominacions, definicions, contextos, notes i observacions i dels seus atributs (categoria gramatical, marques de ponderació, indicacions de jerarquia, fonts) en *n* llengües.
 - Organitzar les fitxes en diferents diccionaris.
 - Consultar i modificar les propietats d'un diccionari (nom, descripció, llengües de treball i criteris d'ordenació).
 - Crear, mantenir i consultar l'arbre de camp d'un diccionari.
 - Organitzar les fitxes en ordre temàtic o alfabètic.
 - Consultar l'índex alfabètic o temàtic d'un diccionari.
 - Accedir a les fitxes en mode d'edició o en mode de consulta.
 - Llistar qualsevol conjunt de fitxes d'actuació en format Word.
 - Importar i exportar fitxes.